

Týning av loki

(ókrúti)

Illustrasjon: Knut Qvælorud

Lok er føroyska orðið fyri tað, sum vit vanligi rópa ókrút. Hetta er úr danska orðinum *ukrudt*. Lokplantur kunnu vera so mangt, og sama planta kann bæði vera nyttuvøxstur og lokplanta. Tað veldst um, hvar hon veksur. Við lok meina vit plantur, sum vaksa har, tær ikki skulu vaksa. Á bønum vilja vit bara hava gras, og alt annað, sum har veksur, er lok. So á bønum eru summardáar og aðrar vakrar blómur lok. Í eplaveltum og rótakálum vilja vit, sum vituligt er, bara hava ávikavist eplir og røtur at vaksa, so har er gras eisini lok. Í túnum og á vegum vilja vit vanligi ikki hava nakran gróður, so har eru allar plantur lok.

Herviligastu lokplantur í Føroyum:

Arvi (*Stellaria media*).

Veksur um allan heimin uttan í tropunum. Trívist best, har tað er kaldligt og slavi í veðrinum. Hetta merkir, at í Føroyum eru góð gróðrarlíkindi hjá arva. Hann nørst við fræi og við sprotum, sum vaksa fram eftir jørð og festa røtur. Hann er tættvaksin og breiðir seg fram eftir jørð í allar ættir og kann lættliga køva stór øki, um hann sleppur at koma fyri seg.

Arvi

Svínasólja (*Ranunculus acris*).

Nørst við fræi. Veksur í bø og haga og upp á hægstu fjøll, er smávaksin uttargarðs, men sera stórvaksin innangarðs og í fuglabjörgum. Hon veksur betur í vátari enn í turrari jørð.

Skriðsólja (*Ranunculus repens*).

Líkist svínasólju, men umframt frænøring, so nørist hon eisini við rótfestandi sprotum, sum gera hana til eitt herviligt lok, sum kann breiða seg nógv.

Mýrisólja (*Caltha palustris*)

Hevur sevjumiklan legg, sum er uppbendur, og sum antin kann vera greindur ella ógreindur. Bløðini eru nýravaksin og blóman gul. Veksur í vátlendi um alt Norður- og Miðeuropa, og somuleiðis í norðara og miðpartinum av Amerika og Asia. Hjá okkum veksur hon víða um, serliga í veitum og á vátlendi. Á láglandi, har áir floyma yvir í áarføri, trívist hon serliga væl.

Illustrasjon: Sara Hærk

Svínasólja

Illustrasjon: Sara Hærk

Skriðsólja

Hømlia (*Rumex longifolius*).

Er stórvaksin fleiráraplanta við stinnum upprættum leggi. Bløðini eru breitt váknvaksin, 3 – 4 ferðir longri enn breið við rukkutari rond. Hømlia hefur sterka og tjúkka stólparót, sum veksur djúpt niður, og tað er nærum ógjørligt at ríva hana leysa uttan at rótin slitnar og endin verður sitandi eftir niðri í moldini. Hiðani veksur so ein nýggj planta. Hømlia nørst eisini við fræi, sum hefur góð nælingar- og gróðrarevni.

Illustrasjon: Knut Quatecrud

Hømlia

Illustrasjon: Sara Mørk

Sýra

Sýra (*Rumex acetosa*).

Minnir um hømiliu, men er minni og klæntasligari á vøkstri. Bløðini eru etandi. Sýra veksur ofta í fornum bø, serliga har tað er vátligt, men hon er ikki ein av okkara herviligastu lokplantunum

Illustrasjon: Sara Mørk

Dái

Dái (*Galeopsis tetrahit*).

Eittára planta við stinnhærdum, upprættum leggi. Dái plagar ikki at skapa okkum stórar trupulleikar, men hann kemur vanliga væl fyri seg í opinekrum, men longu árið eftir, tá stykkið svarðar aftur, verður hann vanliga køvður av grasinum.

Mýrisólja

Kveiki

Kveiki (*Elymus repens*).

Hetta er gras, sum breiðir seg við longum, krúpanði jarðleggum. Tað veksur um allan heimin, uttan heilt norðast og heilt sunnast. Hetta er ein av teimum truplastu lokplantunum í opnum veltum og akrum. Um jarðleggirnir verða pettaðir sundur, so veksur nýggj planta burtur úr hvørjum petti.

Týning av loki

Fyrst kunnu vit spyrja, hví vit skulu týna lok, og um tað er neyðugt. Tá koma vit aftur til spurningin um, hvat lok er. Vit staðfesta, at lok er planta, sum veksur, har vit ikki vilja hava hana at vaksa. Og so er spurningurin, hví vit ikki vilja hava hana har? Tað er sjálvandi ikki bara tí, at vit halda hana misprýða, men heldur ein fíggarligur spurningur. Lokið tekur plássið av nyttuplantunum og brúkar

burtur av vatni og fõðsluevnum í moldini, sum nyttuplanturnar skuldu havt, og harvið minkar ávøksturin og úrtøkan, og vit vera fyri fíggarligum missi. Í øðrum londum seta teir størri krøv enn vit. Har vilja teir ikki hava nakran misvøkstur í akrinum ella bõnum, og teir sroyta regluliga fyri at halda lokinum burtur. Flestu stykkir verða sroytað á hvørjum ári og onkuntíð fleiri ferðir um árið. Hjá okkum eru vit ikki so kravmikil. Vit tola væl at síggja bæði hõmiliur og sóljur og aðrar blómur í bõnum, men sjálvandi skal alt vera við máta, og av og á er neyðugt við tiltøkum fyri at minka um lokið.

Fyribyrgjan

Tá vit velja eitt stykki, er umráðandi at leggja soleiðis til rættis, at vit verða sum minst plágað av loki. Tað ræður um at turrleggja (drena) væl, tí tað er ein sannroynd, at tær flestu lokplanturnar á okkara leiðum trívast best í vátari mold. Tað kemur fyri, at vit fáa blotar í bõin, av at vatn seyrar úr tiptum veitum. Í slíkum førum kunnu vit eygleiða, hvussu grasið viknar, samstundis sum lokplantur taka yvir. Í slíkum førum er tað serliga arvi, sum kann gera nógv um seg.

Flestu lokplantur trívast best í súrari mold. Vit kunnu minka um súrguna við at stroya kálk á og blanda tað uppí. Kálkið ger eisini, at moldin verður leysari og minni kleimin.

Mekanisk týning

Tá vit pløga ella velja um við hond, ræður um at venda bõkkunum so væl, at svørðurin fer undir og vendir niður. Tá hevur lokið truplari við at koma fyri seg, og tað tekur undir øllum umstøðum nakað av tíð at vaksa upp gjøgnum moldina, soleiðis at ávøksturin nælir áðrenn. Tað hjálpir eisini at saksa ella fresa stutt áðrenn vit sáa ella seta niður, tí tá verður lokið aftur fyri bakkasti.

Annars ræður um at lúka væl, har tað letur seg gera. Tað ber ikki væl til í bõnum, men í eplaveltum, rótakálum og rabarbugørðum skal ein leggja seg eftir at lúka. Er talan um smá stykkir, kann hetta gerast við at henta lokið við hondunum ella skava við einum lítlum lúkijarni. Er økið størri, liggur betri fyri at brúka lúkijarn við longum skafti, so ein stendur upprættur og arbeiðir.

Vit kunnu í ein ávísan mun halda lokinum burtur við hond, men á stórum stykkjum er hetta arbeiðskrevjandi. Fyri at tað skal eydnast væl at halda loki burtur við hond, er tað eitt krav, at moldin ofta verður velt um, tí hvussu vit royna, so klára vit ikki at basa lokinum heilt.

Kemisk týning

Tað eru fleiri sløg av kemiskum evnum, sum kunnu brúkast til at týna við. Tey hava ymiskar eginleikar, og hvørt einstakt slag ger vanligu av við bara nøkur fá plantusløg. Tey eru tað, sum vit rópa selektiv. Hetta sigur okkum, at vit kunnu ikki fara fram eftir fummum, tá vit skulu sroyta, men mugu altíð leggja okkum eftir at brúka tey røttu sløginu at sroyta við. Fyrst er neyðugt at kanna, hvørjar planturnar eru, sum skulu týnast, og so mugu vit sjálvandi eisini taka atlit til, hvørjar nyttuplanturnar eru. Tá talan er um at týna lok í bõnum, mugu vit velja eitt evni, sum ikki skaðar gras, meðan tað, sum skal brúkast í eplaveltum, skal helst týna altuttan eplir. Hetta sigur okkum, at tað ber ikki til at brúka eitt og sama evni bæði í bõnum og í veltuni.

Tað er ov mótímikið at læra nøvnini á øllum evnum, sum eru á marknaðinum, men ein eigur at leggja seg eftir, hvat hvørt einstakt skal brúkast til. Vegleiðing um, hvussu blandast skal, stendur á ílötunum, og tað er av alstórum týdningi, at hon verður fylgd. Blanda vit ov sterkt, kunnu vit gera av við nyttuplanturnar eisini, og blanda vit ov veikt, er vandi fyri at lokplanturnar hóra undan. Vit mugu minnast til, at plantueitur er eisini tað rama eitur fyri fólk og djór, og tí mugu ávísar trygðarreglur fylgjast. Tað er slíkt sum at brúka handskar, oljuklæði og verndarbrillur, tá sroytað verður, og at beina fyri tómunum ílötum og vaska sroyturnar væl - og ikki brúka tær til nakað annað.

Sroyta við skili

Vit sroyta vanligu við sroytum, sum eru gjørdar til endamálið. Hesar hava dýsur, sum sroyta vætuna sum eitt fínt sirm. Á smáum stykkjum kunnu vit brúka sroytur til at bera á rygginum, men er talan um stór stykkir, er best at brúka traktorsroytur.

Tey kemisku evnini virka soleiðis, at plantan tekur tey til sín gjøgnum bløðini. Haðani flytast tey við plantusevjuni til allar plantulutirnar, og so líðandi steðgar vøxsturin upp, og til endans fólmar plantan. Av hesum skilja vit, at vit mugu sroyta, meðan bløð eru á plantunum, og meðan tær eru í vøkstri. Tað nyttar einki at sroyta um veturin ella tíðliga um várið, áðrenn gróðurin er komin rættiliga, tí tá fer øll blandingin til spillis. Við øðrum orðum er best at sroyta, tá lokið er farið at vaksa, soleiðis at bløðini verða rakt. Tað er eisini umráðandi, at tað er turt í veðrinum, tá sroytað verður. Um tað regnar, so verður blandingin tynt av regninum, tá hon rakar bløðini. Vit kunnu hugsa okkum, at ein dropi av blandingini rakar eitt blað, og síðani koma fleiri líka stórir regndropar omanyvir. Tá tynnist blandingin fleiri ferðir, og tá so hendan tynta vætan kemur inn í plantuna, virkar hon ikki eftir ætlan.

Tá sroytað verður við traktori, ræður um at umskara rætt, so alt lendið verður rakt. Somuleiðis má ansast eftir, at allar dysurnar á sroytuni eru opnar. Ikki sroyta soleiðis, at sirmið fer við vindinum til aðrar teigar, veltur ella urtagarðar. Um vit sroyta á bønum, og sirmið endar í einari eplaveltu, so fólma bløðkurnar. Sama er við rótakáli ella leyvi á trøum og runnum, tí tað, sum verður brúkt í bønum, drepur næstan alt uttan gras. Rættast er tí at sroyta, meðan tað er stilli.

Fyri at basa loki á vegum ella í túnum, brúka vit evni, sum týna allan vøxstur, og tað sigur seg sjálv, at hesi kunnu ikki brúkast í bøi ella veltum. Tá sroytað verður á vegi ella í túni, er umráðandi at hava í huga, at sevjan kann renna oman á lendið niðanfyrri, um ein ikki vandar sær um.

Tey kemisku evnini, sum vit brúka í landbúnaðinum, eru øll gjølla kannað, áðrenn loyvt verður at koyra tey á marknaðin. Vanliga mannagongdin er, at eitt nýtt evni verður ikki góðkent uttan so, at staðfest er við vísindaligum royndum, at tað er betri enn tey, sum eru á marknaðinum frammanundan. Kannað verður, hvønn skaða tey gera á ymiskar plantur, bæði lok og nyttuplantur, og staðfest verður, hvussu eitrandi tey eru, og eisini verður gjølla kannað, hvussu skjótt tey verða niðurbrotin innan í plantunum og somuleiðis úti í náttúruni. Við hesum sum grundarlag verður ásett, hvussu long tíð skal ganga, frá vit hava sroytað, til vit kunnu heysta ella sláa grøðina. Vandin við sroytuevnunum er størstur, meðan blandað verður og meðan sroytingin fer fram. Ansa vit eftir at yvirhalda sperrutíðina, verður ikki roknað við nøkrum vanda.